

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ ԹԱՍՍՈՅ :

ՏՈՐԿՈՒԱՏՈՍ ԹԱՍՍՈՅ, որ աշխարհքիս առաջին բանաստեղծներէն մէկն է, ծնաւ Իտալիայի Սորրենթոյ քաղաքը 1544^{ին}, մարտի 11^{ին}՝ ազնուական ծնողացմէ, և հօրը անունն էր Լեռնարդոս Թասսոյ որ ծնած էր Պերկամոյ քաղաքը : Տորկուատոսի մանկութենէն ալ իմացուեցաւ թէ ինչ մեծ մարդ պիտի ըլլայ ատենով. վասն զի հինգ տարեկան եղած ատենը յունարէն և լատիներէն գիտէր ու ոտանաւորներ կը շինէր : Իրեն հայրը որ երևելի բանաստեղծ էր, իր հալածանքներովն ու թշուառութեամբը աղէկ իմանալով թէ քանի որ մէկը ուրիշի անկարօտ չէ, բանաստեղծութեամբ միայն իր ապրուստը չկրնար

ճարել, ուզեց որ իր որդին Փատուայի համալսարանը իրաւագիտութեան ետեւէ ըլլայ. բայց Տորկուատոս Թասսոյ իրեն բնական հանճարոյն հետեւելով, Ուիդիոսի խօսքը կ'ըսէր .

« Մի ինձ օրէնք յախուռնախօսք տացին դաս, Եւ մի բարբառս անկցի յատեանս ապերախտ. Մահկանացու է գործ զոր ինձ դու ցանկաս. Համբաւ խընդրեմ, իմս հընչեսցէ յաւերժ բախտ »:

Տասնութ թու տարեկան եղած ատենը գրեց իրեն Հռենալդոս ըսուած սքանչելի բանաստեղծութիւն՝ Հոմերոսի Ոգիսականին հետեւելով : Փատուայէն անցաւ Պոլոնիա քաղաքը. հոն հրապարակաւ բարակ խնդիրներու վրայ խօսելէն ետքը, նորէն Փա-

տուա դարձաւ, ու 21 տարեկան եղած ատենը սկսաւ գրել Լըռ-սադէ՛ Լըռ-սալ ըստուած անմահ գրուածքը : Լըռ-սալ տարածուեցաւ ասով իր համբաւը, որ Լըռ-սալ Բ, Ֆերրարայի վերջի դուքսը հրաւիրեց զինքը իր քովը : Հոն քիչ մը ատեն մնաց, ու իր բանաստեղծական գրուածքը լմնցնելու ետեւէ եղաւ : Լըռ-սալ միջոցին Լուդովիկոս Լաթեցի կարգինալին հետ մէկտեղ Մաղղիա գնաց, Փարիզու մէջ մեծ ընդունելու թիւն գտաւ Կարոլոս Թաթաւուրէն, ու ամենուն սիրելի եղաւ՝ թէ իրեն գերազանց հանձարոյն համար, և թէ անոր համար որ Լըռ-սալ ըստուած գրուածքին մէջ Մաղղիացոց սուրբ գերեզմանին ազատութեանը համար ըրած քաջութիւնները պատմեր էր : Ֆերրարա դառնալէն ետքը դքսին Լըռ-սալ քրոջը պատճառաւ շատ թշնամիներ ունեցաւ . անոնք թէպէտ ետքը ցրուեցան, բայց ինքն ալ դքսին հրամանաւր բանտ դրուեցաւ : Լըռ-սալ բաներուս վրայ այնչափ վշտացաւ Տորկուատոս, որ անկէ ետքը գրեթէ ինչուան մահը սոսկալի մաղձոտութեան ու վախի մէջ էր : Լըռ-սալ իրեն վախին մեծ պատճառ էին նաեւ իր կենացը համար լսած սպառնալիքները . անանկ որ փախաւ գնաց ուրիշ տեղուանք թափառական կը պտըտէր, մինակ, առանց իր գրուածքներուն, ու այնպէս խեղճ վիճակ մը ունեցաւ՝ որ սաստիկ խստասիրտ մարդիկ ալ գուժ կը շարժէին վրան :

Հռովմ հասնելէն ետքը, անկէջ ալ հովուի հագուստով անցաւ Սորենթոյ քաղաքը՝ իր քոյրը բարեւելու, որ հօրը և մօրը մահունէն վերջը մինակ մնացեր էր : Քոյրը չճանցաւ զինքը ամենեւին . Տորկուատոս ալ ինքզինքը չյայտնեց մէկէն, որպէս զի տեսնէ թէ ինչ սիրտ ունի քոյրը իր վրան . բայց բոլոր իր թշուառութիւնները՝ ուրիշի գլխէն անցածի պէս պատմեց անոր . քոյրը երբոր լսեց ան ամէն խեղճութիւնները, չկրցաւ

դիմանալ, սրտին ցաւէն ընկաւ մահացաւ : Լըռ-սալ ատեն Տորկուատոս մէկէն գրկեց անիկայ, և խելքը գլուխը բերելով յայտնեց իրեն թէ ինքն իր եղբայրն է ան ամէն խեղճութեանց մէջ ընկնողը :

Տորկուատոս թէպէտ հանգիստ էր իր քրոջը տունը, բայց աւելի մեծ ընդունելութիւն գտնելով Դուրինի Կարոլոս Սանուէլ Ե դքսէն, որ մեծ փոյթ ունէր օգնելու ասանկ երեւելի մարդկանց՝ գնաց Դուրին . և սակայն հոն ալ անհանգիստ ըլլալով՝ անցաւ նորէն Ֆերրարա : Լըռ-սալ ինքզինքը արհամարհուած տեսաւ, համբերութիւնը հատաւ, ու բերնէն մէկ քանի նախատական խօսքեր հանեց . դուքսն ալ որ պատճառ կը փնտռէր զինքը պատժելու, հրամայեց որ խենթանոցը փակեն զինքը : Խեղճ Տորկուատոսը որ արդէն մաղձոտ էր, բնական ալ տաք երեւակայութիւն ունէր, խենթանոցը դրուելով՝ կարծես թէ իրօք ալ խենթեցաւ . թէպէտ և հոն գրած թղթերէն և ուրիշ գրուածքներէն յայտնի կ'երևնայ թէ ան մաղձոտութիւնը միշտ վրան էր մնար :

Լըռ-սալ հիւանդանոցին մէջ քաշած նեղութիւնները շատ աղէկ կը ստորագրէ իր նամակներուն մէջ որ կը գրէր Ալիպիոն Կոնժակային . “Սիակերպ
 ,, բանտարգելութեան վախը՝ տըրտ-
 ,, մութիւնս ու ինծի եղած անպա-
 ,, տուութիւնը շատ կ'աւելցնէ . մօ-
 ,, ռուքս մաղերս հագուստներս դե-
 ,, ղնցան, գարշահոտութիւն ու աղ-
 ,, տոտութիւնը հոգիս բերանս բե-
 ,, ռին . ամենէն աւելի աս իմ մինա-
 ,, կութիւնս, որ իմ ոխերիմ թշնամիս
 ,, է, զիս սոսկալի կրնեղէ ” : Տոր-
 կուատոս իրեն ինչուան հարկաւոր բաներն ալ չունէր հոն, ոչ դեղ և ոչ հոգեւոր մխիթարութիւն : Հիւանդանոցին մէջի աղաղակներէն անկա-
 րելի էր որ հանգիստ ուսման ետեւէ ըլլար, և ինչպէս որ ինքը կ'ըսէ՝ ան չփութութեանց մէջ իմաստուն մարդն

ալ կը խենթենար : Բայց փ վիշտերը կարծես թէ քիչ էին . ատեն եղաւ որ առին քովէն նաեւ գրիչն ալ, որ իր մէկ հատիկ մսիթարուծիւնն էր : Դքսէն ունեցած վշտերուն վրայ աւելցաւ նաեւ գրածախներուն ըրածը, որ իրեն գրուածքները տպեցին բոլոր աւրելով, տեղ տեղ ձգձգելով ու լեցուն սխալներով : Եսանկով տպուեցաւ իրեն Երոստի անկատար ձեռագրի մը վրայէն՝ ան միջոցին որ հեղինակը բանտին մէջ կը մաշուէր, իբր թէ աս վշտերն ալ չէին բաւած, տպած գիրքն ալ վար զարնուեցաւ Վրուպայի ճեմարանէն : Ա երջապէս գրեթէ 8 տարիէն ետեւ Ա ինչեւցիտս Կոնստանդին աղաչանքովը ելաւ Տորկուատոս ան խիստ ու անիրաւ բանտարգելութենէն : Բանտէն ելլելուն պէս ուզեց որ ինքնագլուխ վիճակ մը ունենայ՝ իր մայրենական ժառանգութիւնը ձեռք ձգելով, և տպէ իր բոլոր գրքերը Խառնիայի իշխանաց հաւանութեամբ . բայց անկարելի եղաւ . վասն զի դժբաղդութիւնները չորս կողմը առած, ինքն որ կարծէր թէ կ'ազատի անոնցմէ՝ բնակութիւնը փոխելով, կարծիքին չհասաւ . կորսընց ունեցած ստակները, հագուստները մաշեցան, չապիկ ալ չմնաց վրան, ստիպուեցաւ ինչուան ձեռք բանալու ուրիշներուն ու մոլորալու, և հիւանդանոցի կարօտ եղաւ :

Ա երջապէս կերպով մը Հռովմ գընաց, այնպիսի հարուստ ու փառաւոր քաղաքի մէջ չգտնուեցաւ մէկը որ օգնէ իրեն : Երոս անգամ՝ Կափով գնաց, բայց չկրցաւ իր մօրը ժառանգութիւնը ձեռք ձգել : Ետքը Ֆերտինանտոս դքսին կանչելովը եկաւ Փլորենտիա . հոն ալ չկրցաւ հանգըստանալ . դարձաւ Անդուա, հոն ալ Կոնստանդիններէն երես չգտաւ . մէկ խօսքով՝ խեղճը մէկ տեղ մըն ալ հանգըստութիւն չկրցաւ գտնել :

Ես ամէն թշուառութիւններէն ետքը երբոր Կափով քիչ մը հանգըստութիւն գտեր էր, Լատուպրանտինի

կարդինալը՝ որ Կղեմէս Ը պապին եղբորորդին էր՝ քիչ մը օգնութիւն ըրաւ իրեն ու Հռովմ հրաւիրեց, որ հոն Կապիտոլինին մէջ դափնիով պսակուի իբրեւ քաջ բանաստեղծ : Տորկուատոս թէպէտ չուրախացաւ աս հրաւերին վրայ, վասն զի կարծես թէ վարժեր էր թշուառութիւն քաշելու, և այնպիսի պատիւներէ զուրկ մնալու, բայց իր բարեկամներէն ստիպուեցաւ ու գնաց Հռովմ : Պապը ամենայն սիրով ընդունեցաւ զինքը, և ըսաւ իրեն . « Վեզի համար դափնի կ'ստակ մը պատրաստեցինք . ահա սիկայ այնչափ պիտի փառաւորուի քու գլուխդ դրուելով, որչափ որ հին ատենը ինքը ուրիշներուն փառաց պատճառ եղած է » : Բայց ոչ պապին աս քաղաքավարական խօսքերը, և ոչ ուրիշ մեծամեծաց ցրցուցած պատիւը և սէրը չկրցան հանել իր մտքէն աս մտածութիւնը՝ թէ իրեն պէս խեղճ մարդ չկայ աշխարհքիս երեսը . ուստի իրեն պսակուելուն համար գրուած ոտանաւորներուն՝ ինքը Կոնստանդին աս խօսքովը պատասխան կուտար . « Օ բանս մեծարանաց մօտալուտն մահ 'ի բաց մերժէ » : Երաւցընէ ասանկ ալ եղաւ : Եսասոն աշխարհիս վրայ բոլոր մարդկանց ամէն հանդիպած թշուառութիւններուն օրինակ պիտի ըլլար : Ենդադար անձրեւները բոլոր հանդիսին պատրաստութիւնները արգիլեցին . ան միջոցին ինքն ալ հիւընդցաւ, և իմանալով որ ալ յոյս չկայ իրեն կենացը, ուզեց որ գոնէ ան հարուստներուն պալատները չմեռնի՝ ուր որ ինքը կեցեր էր . ուզեց որ փոխադրուի ուր Կոնստանդին վանքը, ուր որ Հերոնիմեան ըսուած կրօնաւորները կը կենային : Ես առաւօտը սաստիկ անձրեւ կուգար սոսկալի փոթորիկով . այնպէս որ կրօնաւորները երբոր տեսան թէ Լատուպրանտինի կարդինալին կառքը դէպ 'ի իրենց կուգար, գուշակեցին թէ կարգէ դուրս բան մը պիտի ըլլայ :

մէկէն դուռը վազեցին . մէյմ' ալ տեսնեն որ կառքին մէջէն իջաւ Տորկուա տոս , և ըսաւ անոնց . “ Երկայ որ հոս ձեր մէջը մեռնիմ , : Եւ վանքէն իրեն Կոստանդինի բարեկամին գրեց աս խօսքերս . “ Եւ ատեն չկայ որ խօսիմ ես իմ յամառ բաղդիս վրայ , կամ թէ ապերախտ աշխարհիս վրայ , որ կրփափաքէր զիս աղքատ ողորմելի իջեցնելու գերեզմանը , : ”

Պապին բժշկապետը շիզալիինոյ , որ իմաստոյի ալ հին ճանչւորն էր , բարեկամական համարձակութեամբ իմացուց իրեն թէ ալ հասեր էր իր կենացը վերջի օրը : Ուրախացաւ իմաստոյ , գրկեց իր բարեկամը և շունորհակալ եղաւ ան աւետիսին համար : Ետքը աշուրները երկինք վերցուց , շնորհակալ եղաւ Եստուծոյ որ իր կենացը այնչափ մըրիկներէն վերջը՝ հասցուց զինքը ան խաղաղ նաւահանգիստը : Երբոր խնդրեցին իր մէ որ իր կտակը գրէ , պատասխանեց . “ Ինչ մը չունիմ որ մահուանէս վերջը վշտաց առիթ ըլլայ ուրիշներուն , : Ուզեցին որ գոնէ տապանագիր մը շարադրէ իր գերեզմանին վրայ փորելու համար . ժպտեցաւ իմաստոյ ու ըսաւ . “ Եւ փոսիս վրան ծածկելու համար պարզ տախտակ մըն ալ բաւական է , : Եւ անկ ահա 1595ին ապրիլի 25ին աս գերազանց մարդը իր ամենաթշուառ կեանքէն ելաւ : ”

Ինքնաբնակ էր իմաստոյ ու գեղեցիկ . ասպետական կրթութեանց մէջ խիստ վարժ էր . շատ ներքին կատարելութիւններով զարգարուած էր , և իրեն հանձարոյն մեծութեամբը խիստ շատ մարդիկներէ վեր էր :

Իմաստոյին գրուածքներուն մէջ ամենէն հուշակաւորը , ինչպէս որ ըսինք , Երուսաղէմ Եւստիւքիոսի գիւցաղնական բանաստեղծութիւնն է : Եւ սոր գլխաւոր կատարելութիւններն են մէյմը նիւթին գեղեցիկ կարգն ու պարզութիւնը , երկրորդ ուժին վսեմութիւնն ու քաղցրութիւնը : Եւ մեծ անուն ունի նաև իրեն Եւստիւքիոսի ը-

սուած հովուերգութիւնը , որ ուժին ու ոտանաւորին գեղեցկութեամբը Եւստիւքիոսի հովուերգութիւններուն ինչուան հիմա մէկ հատիկ օրինակ է : Ուրիշ ոտանաւոր ու արձակ գրուածքները աս երկուքին չեն հասնիր , բայց անոնց մէջ ալ կ'երևնայ իրեն մեծ հանձարն ու բարակամտութիւնը :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՌԱՄԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ .

Ուր անժամ օրհասականի :

ՅԱՄԵՆ առաւօտ և լոյս

Գարբիէն ասէր հոգոյս ,
Արի եկ ել այս այգոյս ,
Այս իմ նորատունի այգոյս :

Քար եմ կրեր ձորերուս ,
Փուշ եմ բերեր սարերուս ,
Պատ եմ բոլորեր այգոյս .
Կ'ասեն , արի եկ այս այգոյս :

Ինձ չէ պարտ ելնել այգոյս ,
Դեմ չար փուշ կայ պատերուս ,
Չեմ կարեր ելնել այգոյս ,
Այս իմ գեղեցիկ այգոյս :

Ուր եմ տնկեր այս այգոյս
Զտակն եմ ջրեր այս տնկոյս ,
Դեռ չեմ կերեր 'ի պտղոյս .
Կ'ասեն , արի եկ այս այգոյս :

Հնձան եմ շիներ այգոյս ,
Կարաս եմ թաղեր գինոյս ,
Դեռ չեմ խմեր 'ի գինոյս .
Կ'ասեն , արի եկ այս այգոյս :

Վարդ եմ տնկեր այս այգոյս ,
Կարմիր ու սպիտակ վարդոյս .
Դեռ չեմ հոտ առեր վարդոյս .
Կ'ասեն , արի եկ այս այգոյս :

Դաղիկ եմ ցաներ այգոյս ,
Կանաչ ու գեղին ծաղկոյս ,
Դեռ չեմ քաղեր 'ի ծաղկոյս .
Կ'ասեն , արի եկ այս այգոյս :

Գարբիէն եկաւ հոգոյս ,
Յահէն կապեցաւ լեզուս ,
Խաւարեր աչացես լոյս ,
Հայի իմ կարճ արևուս :

Առին զհոգիս 'ի մարմնոյս .
Ժամ է որ ելնեմ այգոյս ,
Այս իմ գեղեցիկ այգոյս :

Ուրն է կանաչ այս այգոյս ,
Որթըն բացուեալ է այգոյս ,
Այս իմ նորաշէն տնկոյս :

Պուշպուշն կանչէ այգոյս ,
Ցօղն իջանէ 'ի յամպոյս
Յամէն առաւօտ և լոյս :

Եւստիւքիոսի գրուածքները կ'երևնայ նորահաս անձ մը , որ կենացը գեղեցիկ